

Felsőoktatási elvándorlás az érettségi után

Susánszky Pál – TK PTI

Az Aktív Fiatalok kutatássorozatban a Magyarországon tanuló magyar egyetemisták csoportjáról készítettünk egy pillanatfelvételt. A 2019-ben megjelent tanulmánykötetünk előszavában az egyetemistákról szóló kutatás fontosságát többek között azzal indokoltuk, hogy ezek közül a fiatalok közül kerül majd ki a jövő elitje. A „főiskolára és egyetemre járók (legalább részben) a magyarországi értelmiség részét fogják képezni.” (Szabó, Susánszky és Oross 2019, 7.o.) Ezzel természetesen ma is egyetértünk, remélhetőleg a jövő szakértelmisége a jelenleg egyetemeken tanulókból fog kikerülni.

Ugyanakkor már négy évvel ezelőtt is felmerült a kérdés, hogy pontosan kik alkotják a vizsgált alapsokaságot: az egyetemisták és főiskolások populációját? Mekkora az elvándorlás az érettségi után? A középiskolások közül kik tanulnak tovább magyar, és kik külföldi felsőoktatási intézményekben? Az eredeti értelmezési keretre visszautalva - amiben ezek az intézmények, mint az elitképzés helyszínei jelennek meg – úgy is fel lehet tenni a kérdést, hogy: Az elit következő generációjának mekkora része hiányzik a magyar felsőoktatásból, mert külföldi felsőoktatási intézményt választ?

Ahhoz, hogy a felsőoktatásban résztvevő magyar fiatalok értékrendszerét, attitűdjeit megérthessük és hitelesen leírassuk, legalább megközelítőleg ismernünk kell kiválasztódásuk folyamatát.

Ebben a tanulmányban arra vállalkozunk, hogy a külföldön továbbtanuló, elit középiskolákban érettségizett diákok arányát megbecsüljük. Ehhez egy önálló kutatást végeztünk a legrangosabb 100 hazai középiskola körében, adatokat gyűjtve a továbbtanulási arányokról.

Fontos hangsúlyozni, hogy mivel a vizsgálat nem terjedt ki az összes magyarországi középiskolára, így csak a vizsgálatba bevont középiskolákra és az itt végzett diákok csoportjára tudunk következtetéseket levonni. Az eredmények szerint a legjobb 100 középiskolából körülbelül 900-an tanultak tovább külföldön, ami az összes felsőoktatásban továbbtanuló diák 8,6 százaléka.

Az eredmények értelmezésénél érdemes figyelembe venni, hogy Magyarországon a tanulmányi eredményeket nagyon erősen meghatározza a családi háttér (Hermann, Kertesi és Varga 2024, Lannert 2018). Ennek megfelelően, nem feltétlenül a legjobb képességű, inkább a motivált, jó felkészültségű diákokra érdemes gondolnunk, amikor az 'elit iskolákból' való elvándorlást vizsgáljuk.

Korábbi kutatások

A külföldön továbbtanuló diákokkal meglepően kevés kutatás foglalkozik. A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézete (MKIK GVI) 2015-2017 között több hullámban is végzett kérdőíves felmérést elit gimnáziumokban tanulók körében¹. Eredményeik szerint 2015-ben a megkérdezett tanulók 5 százaléka, míg 2017-ben a Pest és Győr-Moson-Sopron megyei elit középiskolába járók 9,9 százaléka jelentkezett és/vagy tanult tovább külföldi felsőoktatási intézményben. A legnépszerűbb célországok közé tartozott az Egyesült Királyság, Dánia és Ausztria. Úgy találták, hogy a lányok és a magas státuszú családok gyerekei jelentkeztek nagyobb arányban külföldi egyetemre.

¹ <https://gvi.hu/kutatas/428/hol-szeretnek-tovabbtanulni-a-legjobb-hazai-gimnaziumok-diakjainak-tovabbtanulasi-tervei>
https://gvi.hu/files/researches/514/gimi_2017_elemzes_170717.pdf

A diákok a külföldi továbbtanulást a jobb oktatási rendszerrel, a jobb munkalehetőségekkel és a magasabb életszínvonallal indokolták. Ezeket az eredményeket Neumann Eszter (2019) Angliában tanuló magyar hallgatók körében végzett kvalitatív kutatása is megerősítette.

Összességében elmondhatjuk, hogy a korábbi kutatások szerint a magas státuszú családok gyerekei mennek elsősorban nyugat-európai egyetemekre tanulni. A külföldön továbbtanuló diákok minden bizonnyal az itthoninál jobb minőségű felsőoktatásban vesznek részt. A felkészültségük, tudásuk, készségeik jobban illeszkednek majd az európai és globális munkaerőpiaci elvárásokhoz, mint az itthon végzett hallgatóké². Azonban ezek a kutatások 7-9 évvel ezelőtt készültek, fontos, de speciális alcsoportot vizsgáltak, és többek között nem terjedtek ki az elit középiskolákban tanulók és a külföldi, de nem elit egyetemeken továbbtanulók vizsgálatára.

Sajnos jelen kutatás sem tudta mindezeket a hiányosságokat pótolni.

A kutatás módszertana

Mintaválasztás, adatfelvétel

A kutatás mintavételi keretét a 2023-ban, az érettségien legjobban teljesítő középiskolák listája jelentette. A HVG *Top 100 középiskola* c. kiadványában³ közölték a kompetenciaméréseken és az érettségien legjobban teljesítő középiskolák országos listáját.

Feltételezésünk szerint a legjobb 100 középiskolában végzettek körében magas a továbbtanuló diákok aránya, ezért ezekből az intézményekből kerülhet ki az egyetemi és főiskolai hallgatók zöme. A HVG Top 100 lista készítői az iskolák értékelésekor a kompetenciamérések eredményei mellett figyelembe veszik a magyar egyetemekre, főiskolákra bekerült diákok átlagpontszámát is.

Az adatgyűjtés során, amit 2024 januárjában végeztük, minden, a listán szereplő iskolát emailben, majd legalább kétszer telefonon is megkerestünk. A megkeresések alkalmával négy rövid kérdést tettünk fel:

- 1) Hány érettségiző osztály végzett az iskolában a 2022/2023-as tanévben?
- 2) Hányan szereztek a 2022/2023-as tanévben érettségit?
- 3) Az érettségizett diákok közül hányan tanultak tovább felsőfokú intézményben? (magyar és külföldi intézményekben egyaránt)
- 4) Az érettségizett diákok közül hányan tanultak tovább külföldi intézményekben? (Ha ezt nem tudják, akkor hányan jelentkeztek külföldre továbbtanulni?)

Az így gyűjtött adatokat kiegészítettük a Köznevelés Információs Rendszerében (KIR) található következő információkkal:

- 5) Az iskola fenntartójának típusa
- 6) Az iskola területi elhelyezkedése (megye)
- 7) Az iskolában tanító tanárok létszáma.

² Ezt alátámasztandó nézzük meg az egyetemek nemzetközi versenyében hol állnak a hazai és a legnépszerűbb célországok egyetemei. A brit Quacquarelli Symonds (QS) 2024-es értékelése alapján az ELTE, a BME és a Szegedi egyetem a 200-250. helyek között helyezkednek el az európai egyetemek rangsorában, míg az Amszterdami Egyetem (University of Amsterdam) a 17., a Heidelbergi Egyetem a 20., a Bécsi Egyetem pedig a 37. (<https://www.topuniversities.com/europe-university-rankings>) A magyar diákok nem feltétlenül ezeken az egyetemekre jelentkeznek, de egy olyan felsőoktatásban vesznek részt, amelynek a legjobb egyetemei a legjobb 40 egyetem közé tartoznak. A legjobb magyar egyetemek ennél lényegesen hátrébb helyezkednek el a ranglistákon.

³ https://www.scribd.com/document/688371553/HVG-Top-100-kozepiskola-2024#from_embed

Mivel Magyarországon a diákok iskolai teljesítményét nagyon erősen meghatározza családi háttérük (Hermann, Kertesi és Varga 2024, Lannert 2018), ezért kontroll változóként bevontuk a Családi Háttérindexet⁴ az elemzésbe. A Közgazdaság és Regionális Tudományi Kutatóközpont által számolt komplex mutatót az Országos Kompetenciamérés családi státust mérő kérdőíves adataiból számolják és aggregálják telephelyi szintre. Az index figyelembe veszi a szülők iskolai végzettségét, valamint a család szubjektív jövedelmi és vagyoni helyzetét. A mutató „relatív jövedelmi helyzet proxyként folytonos és monoton módon jellemzi a társadalom hierarchikus különbségeit.” (Hermann, Kertesi és Varga 2024, Függelék 2.o.).

A Családi Háttér Index (CsHI) egy standardizált mutató, tehát átlaga 0, szórása 1. A HVG Top 100-as listáján szereplő iskolák CsHI indexének átlaga: 0,97 vagyis az ezekben az iskolákba járó gyerekek jövedelmi helyzete lényegesen jobb az országos átlagnál.

Adatelemzés, változók kialakítása

Az elemzés célváltozója a **külföldön továbbtanulók aránya**, azaz a külföldön továbbtanuló és az összes felsőoktatási intézményben (hazai és külföldi) továbbtanulók számának hányadosa.

A külföldi továbbtanulásra adott válaszokban nem különül el a jelentkezők és a továbbtanulók létszáma. Ennek legfőbb oka, hogy az iskoláknak sok esetben nincs megbízható információjuk a felvételi eredményekről, illetve arról, hogy hol és melyik felsőoktatási intézményben tanulnak tovább diákjaik. Ennek ismeretében a becslési eljárás során azt feltételezzük, hogy az iskolák által megadott adatok jól közelítik a felvettek számát.

Az elemzéshez független változóként az iskolák különböző tulajdonságait használtuk. Az oktatás-szociológiai vizsgálatok szerint, nagyon jelentős különbségek tapasztalhatók az állami, egyházi és magán fenntartójú iskolák között az iskolai autonómia mértéke, a tantervi szabályok és a finanszírozás tekintetében (Ercse és Radó 2019). Ezért az **iskola fenntartóját** három csoportba soroltuk. Állam által fenntartott iskolának tekintjük azt az iskolát, aminek fenntartója 'tankerületi központ', 'vagyonkezelő alapítvány által fenntartott felsőoktatási intézmény' vagy 'állami felsőoktatási intézmény'. Alapítványi iskolák közé soroltuk az 'alapítvány', a 'közalapítvány', valamint az 'országos nemzetiségi önkormányzat' által fenntartott iskolákat. Végül pedig egyházi iskolák azok, amelyeknek fenntartója 'egyházi jogi személy'.

Mivel a százas listán található iskolák között a budapesti és pest-megyei iskolák felülreprezentáltak, ezért az **iskola elhelyezkedésére** egy kétértékű, dummy változót hoztunk létre, ami 1-es értéket vesz fel, ha az iskola Budapesten vagy Pest megyében található, és 0-át ha az országban bárhol másol.

Az iskolában található **tanárok létszámát** az állandó-, részmunkaidős és óraadó tanárok súlyozatlan összegeként határoztuk meg.

A minta bemutatása

Reprezentativitás és megbízhatóság

A megkeresett 100 iskolából 43-an válaszoltak érvényesen a külföldön továbbtanulók létszámáról szóló kérdésre. A következő részben azt vizsgáljuk meg, hogy a 43 válaszadó iskola mennyire reprezentálja a listán szereplő száz iskolát.

⁴ Az iskolai telephelyekre kiszámított CSH-indexeket tartalmazó 2021-es aggregált adatokat a HUN-REN KRTK Adatbankja állította elő az Oktatási Hivatal KIR-OKM 2021-es kutatói adatbázisának felhasználásával. A szerző azokat az Adatbanki megállapodásban meghatározottak szerint használta fel. A dokumentumban foglalt számítások és az azokból levont következtetések kizárólag a szerző szellemi termékei.

Az 1. táblázat alapján összehasonlíthatóak a válaszoló és nem válaszoló iskolák néhány alaptulajdonságuk mentén. Az eredmények azt mutatják, hogy a válaszolni hajlandó iskolák szignifikánsan nem térnek el a nem-válaszoló iskoláktól a fenntartó, az elhelyezkedés, a tanárok száma, a listán elfoglalt helyezéjük és a családi háttérindexük szerint.

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy a 43 választ adó iskola jól reprezentálja a 2022-23-as tanévben legjobban teljesítő 100 iskolát. Mivel a fontosabb háttérváltozókban nincsen eltérés a válaszadók és a teljes százas listán szereplő iskolák között, így azt feltételezzük, hogy a továbbtanulási adatok tekintetében sem torzítottak az adatok. Bár mivel az adatok nem egy véletlen mintából származnak, nem zárható ki, hogy a válaszoló és választ megtagadó intézmények valamilyen más, a külföldi továbbtanulást meghatározó tulajdonságukban különböznek.

Táblázat 1. A válaszoló és nem válaszoló iskolák összevetése

	Nem válaszolt	Válaszolt	Összesen
	Fenntartó (% , esetszám)*		
Állami	73,7% (42)	79,1% (34)	76,0% (76)
Egyházi	19,3% (11)	16,3% (7)	18% (18)
Alapítványi	7,0% (4)	4,7% (2)	6,0% (6)
	Elhelyezkedés (% , esetszám)**		
Pest megye	57,9% (33)	46,5% (20)	59% (53)
Nem Pest megye	42,1% (24)	53,5% (23)	41% (47)
	Iskolában tanító tanárok száma*** (átlag, szórás)		
Tanárok száma	56,9 (18,6)	58,4 (13,7)	57,6 (16,6)
	Rangsorban elfoglalt hely****		
Rangsor	54,4	45,3	50,5
	Családi háttér***** (átlag, szórás)		
Családi háttér index	0,96 (0,28)	0,98 (0,27)	0,97 (0,28)
Összesen	100% (57)	100% (43)	100% (100)

*Khí-négyzet: (2, N = 100) = 0,45, p = 0,800

**Khí-négyzet: (1, N=100)=1,27, p=0,259

***t-test: t(98)=-0,47, p = 0,637

****Mann-Whitney U Test: W = 1447, p = 0,124

*****Khí-négyzet: (1, N=100)=0,37, p=0,545

A kutató számára fontos kérdés, hogy mi állhat a válaszmegtagadások mögött, miért nem voltak az elit iskolák nagyobb számban együttműködők.

Az iskolákkal történő telefonbeszélgetések során a vizsgálatban való részvétel visszautasításának indokai is rögzítésre kerültek. Ezekből három lehetséges magyarázat bontakozik ki: 1) a titkárság leterhelt, és nincsen idő, kapacitás a kérdések megválaszolására, 2) nem állnak rendelkezésre adatok, 3) bizonytalanok, hogy a válaszadás járhat-e valamilyen kellemetlenséggel számukra.

Az iskolák titkárságai többször arra hivatkoztak, hogy most nem érnek rá, de egy későbbi megkeresés alkalmával, vagy email-ben válaszolnak a kérdésekre. Ezek az ígéretet a későbbiekben nem mindig teljesültek, és voltak, akik a további megkeresésekre sem reagáltak. Mindenesetre, a

titkárságok számára nem a mi kérdéseinknek a megválaszolása volt a legfontosabb prioritást jelentő feladat. Így a leterhelt, de amúgy együttműködni hajlandó iskolák sem szóban, sem írásban nem válaszoltak.

A válaszadás megtagadását az is befolyásolhatta, hogy az iskolák számára a továbbtanulási adatok rögzítése nincs előírva. Voltak olyan iskolák, akiknek „a külföldi továbbtanulásról nincs nyilvántartásuk”, és voltak, ahol csak az „igazgató úrnak van kimutatása”. Ugyanakkor bizonyos iskolákból nem csak azt küldték el, hogy hányan jelentkeztek külföldi egyetemre, de azt is mely országokba (pl.: Hollandia, Nagy-Britannia, Dánia). Az iskolák tehát nem egységesek abban, hogy feljegyzik-e a továbbtanulási adatokat, illetve abban, hogy mit és hogyan rögzítenek. Elképzelhetőnek tartjuk, hogy azokban az iskolákban, ahol működik valamilyen visszacsatolási rendszer, és a diákok, illetve családjaik elégedettsége fontos az intézmény vezetésének, felállítottak egy továbbtanulást monitorozó rendszert, amely követi, számontartja a diákok karrier útját. Azt gondoljuk, hogy azon iskolák között, akik nem válaszoltak a megkeresésünkre, lehetnek olyanok, akik egyáltalán nem vezetnek semmilyen továbbtanulási statisztikát, a diákoktól nem gyűjtik be ezeket az információkat.

A válaszmegtagadás hátterében húzódó harmadik lehetséges ok, hogy az iskolák bizonytalanok abban, a továbbtanulási adatok kiadhatóak-e, vagy ehhez külön engedély szükséges. Ebből arra lehet következtetni, hogy az iskolák egy része egyfajta veszélyt lát a válaszadásban. Nem tudják, hogy közreműködésükkel megsértene-e valamilyen jogszabályt, vagy attól tartanak, hogy esetleg az iskola fenntartója valamilyen retorziót alkalmaz majd velük szemben⁵.

A válaszadó intézmények jellemzése

A 2. táblázat összefoglalja a 43 iskola ismert tulajdonságait. A beérkezett válaszok összesen 157 osztályba járó, 4847 végzős diák továbbtanulási adataira vonatkoznak. Közülük 4629 diák tanult tovább egyetemen, a továbbtanulók közül pedig 415-en jelentkeztek vagy tanultak tovább külföldön. Egy évfolyamról átlagosan 10 gyerek ment külföldi egyetemre.

Táblázat 2. A válaszadók tulajdonságai (N=43)

	Évfolyamonkénti átlag, fő (szórás)	Összesen fő
Osztályok száma	3,7 (1,1)	157
Végzős diákok száma	112,7 (34,0)	4847
Továbbtanulók száma	107,7 (33,7)	4629
Külföldön továbbtanulók száma	9,7 (11,0)	415

⁵ A fenntartóval szembeni bizalmatlanságot jól jelzi egy 2023-ban, pedagógusok körében végzett reprezentatív kutatás eredménye, ami szerint a pedagógusok 74 százaléka nem bízik az iskola fenntartójában. (<https://politikatudomany.tk.hu/blog/2023/05/pedagoguskutatas-2023>)

A továbbtanulók becsült száma és aránya

Mivel a válaszokat megküldő és a válaszmegtagadó iskolák összetétele statisztikai értelemben nem tér el egymástól, így a rendelkezésre álló adatok révén statisztikai becslés adható a teljes sokaság (a 100 legjobb iskola) különböző tulajdonságaira.

A 43 iskola alapján a 100 vizsgált iskolába, 2023-ban az érettségiző utolsó évfolyamra, összesen mintegy 11272 gyerek járt. 95% CI [10225; 12319]. 2023-ban nappali képzésben összesen 63187 diák tett érettségi vizsgát⁶, tehát a top 100 iskolában érettségizettek az összes érettségizett diák 18 százalékát teszi ki.

A becslések szerint a legjobb középiskolákból a fiatalok 95,5 százaléka tanult tovább közvetlenül az érettségi után valamilyen felsőoktatási intézményben.

A top 100 iskolából a felsőoktatásban továbbtanuló/jelentkező diákok 8,6 százaléka 95% CI [5,5%; 11,6%] tanult tovább külföldön, ami 965 diákot jelent 95% CI [625; 1305].

A külföldön továbbtanulók arányát befolyásoló tényezők

A következőkben azt vizsgáljuk, hogy az iskolai továbbtanulási arányok mennyiben magyarázhatóak az iskola néhány ismert tulajdonságával. Az 1. ábrán a külföldi továbbtanulási arányok láthatóak a családi háttér, az iskola fenntartója, a rangsorban elfoglalt helye és elhelyezkedése szerinti bontásban, a becslésekhez tartozó 90 százalékos megbízhatósági intervallummal együtt.

A diákok családi háttérét mérő családi háttérindex (CsHI) alapján ketté bontva az iskolákat azt láthatjuk, hogy azokból az iskolákból, ahova magasabb státuszú családok gyerekei járnak a diákok 12 százaléka (CI [8,0%;16,3%]), míg a CsHI index alapján a második 50 iskolába sorolt iskolákból pedig a diákok 6 százaléka (CI [3,0%;9,3%]) jelentkezett/tanult tovább külföldön. Mivel azonban a konfidencia intervallumok átfednek egymással, statisztikai értelemben a különbségek nem szignifikánsak, vagyis nem lehetünk abban biztosak, hogy a teljes populációban (mind a 100 iskolában) megfigyelt arányok hasonlóan alakulnak.

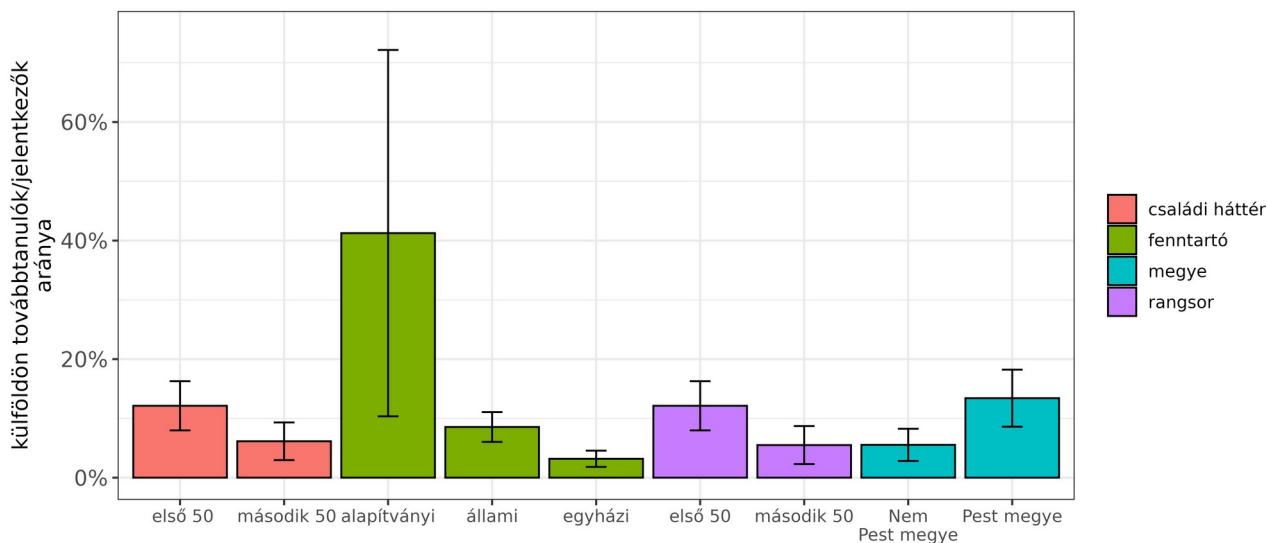
Az iskolák között érdekes különbségeket láthatunk a fenntartó szerinti bontásban. Az állami fenntartású iskolákban közel 9 százalék a külföldön továbbtanulók aránya (8,6%; CI [6,0%,11,1%]), ezzel szemben az egyházi iskolákban mindössze 3 százalék (3,2% CI [1,8%,4,6%]). A mintába került alapítványi iskolákból pedig átlagosan a gyerekek 41 százaléka tanul tovább külföldön (41,3% CI [10,4%,72,3%]). Jól látszik tehát, hogy az egyházi iskolákból szignifikánsan kevesebben jelentkeznek/tanulnak tovább külföldön, mint a másik két iskolatípusból. Az állami fenntartású és az alapítványi iskolák közötti eltérés nem szignifikáns, aminek az az oka, hogy csak kevés alapítványi iskolát értünk el, ezért a becslésben nagy a bizonytalanság (széles a megbízhatósági intervallum).

Kisebbséget láthatunk az első és a második ötven legjobb iskola között. A rangsor első felébe sorolt iskolákból valamivel nagyobb arányban tanulnak tovább külföldön, mint a második ötvenből. Ugyanakkor, ahogy az ábrán látszik a konfidenciaintervallumok összeérnek, tehát a különbségek statisztikai értelemben nem szignifikánsak.

Végül pedig jól látható, hogy a Pest megyében található legjobb 100 iskolákból szignifikánsan nagyobb arányban jelentkeztek, tanulnak tovább külföldön, mint az ország többi részéből (nem Pest megye: 5,5% CI [2,8%; 8,3%], Pest megye: 13,4% CI [8,6%; 18,2%]).

⁶ https://www.ksh.hu/stadat_files/okt/hu/okt0005.html

1. Ábra: A külföldön továbbtanulók aránya a családi háttér, az iskola fenntartója, rangsora és elhelyezkedése szerint

A továbbiakban azt vizsgáljuk, hogy ezek a háttértényezők együttesen, egymás hatását is kontrollálva, hogyan befolyásolják a továbbtanulási arányokat. A lineáris regressziós modellben (Táblázat 3.) négy magyarázóváltozó szerepelt: az iskola fenntartójának típusa, az iskola elhelyezkedése, az iskola ranglistában szereplő helyezése, valamint a családi háttér index. Az elhelyezkedést és a ranglista helyezésskálát dummy változóként vontuk be az elemzésbe. A változók 1-es értéket vesznek fel, ha az iskola Pest megyében van, illetve a lista első 50 iskolája közé tartozik, és 0-ás értéket, ha Pest megyén kívül helyezkedik el, illetve a listán az 51-100. hely között szerepelt. A családi háttér indexből pedig egy három értékű kategoriális változót hoztunk létre (0=0,359-0,728; 1=0,728-1,100, 2= 1,100-1,470⁷).

Így a modellben a kategoriális változókhoz tartozó együtthatók könnyebben értelmezhetőek, mintha skálaként lennének definiálva.

Az alacsony esetszám miatt, az együtthatók mellett a becslések 90 százalékos megbízhatósági intervallumát közöljük, az egyébként szokásos és szigorúbb 95 százalékos konfidenciaintervallumok helyett.

⁷ Jól látszik, hogy a legalacsonyabb CsH indexű kategóriába (0.359-0.728) sorolt iskolákba is az országos átlagnál magasabb státuszú családok gyerekei járnak. A standardizált mutató ugyanis úgy lett kialakítva, hogy az országos átlag 0 legyen.

Táblázat 3. A külföldön továbbtanulók arányát befolyásoló háttértényezők, OLS regressziós modell

	Modell 1.		Modell 2.	
	Együttható 90% CI	p érték	Együttható 90% CI	p érték
Intercept	0,03 [-0,00;0,06]	0,056	0,02 [-0,01; 0,05]	0,291
Egyházi ref: Állami	-0,070 [-0,12; -0,02]	0,018	-0,09 [-0,14; -0,05]	0,002
Alapítványi ref: Állami	0,32 [0,24; 0,40]	0,000	0,33 [0,25; 0,41]	0,000
Pest ref.: nem Pest megye	0,08 [0,04; 0,11]	0,002	0,06 [0,01; 0,10]	0,031
Top 50 Rangsor 1-50 ref.: Rangsor 51-100.	0,04 [-0,00, 0,07]	0,103	---	---
CsHI index- közepes ref: Alacsony	---	---	0,04 [-0,01; 0,09]	0,159
CsH index - magas ref: Alacsony	---	---	0,07 [0,01; 0,13]	0,026
N	43		43	
Adj. R2	0,64		0,65	

Az első modell (Táblázat 3., Modell 1.) alapján a rangsor második felében található, állami fenntartású, nem pest-megyei iskolákban, a külföldön továbbtanuló diákok arányát 3 százalékra becsüljük.

Az állami iskolákhoz viszonyítva az alapítványi iskolákban - minden más tényezőt kontrollálva – 32 százalékponttal magasabb a külföldön továbbtanulók aránya 90% CI [0,24; 0,40]. Ugyanakkor ez az egyházi iskolákban 7 százalékponttal alacsonyabb 90% CI [-0,12; -0,02]. Azok, akik Pest megyében járnak valamelyik top százas középiskolába, 7,5 százalékponttal 90% CI [0,04, 0,11] nagyobb arányban tanulnak tovább külföldön, mint az ország más területein élők. Végül pedig a modellből az is kiderül, hogy a 100-as lista első 50 iskolájából szignifikánsan nem jelentkeznek/tanulnak tovább nagyobb arányban külföldre, mint az 51-100. helyre sorolt iskolákból. Mivel a családi háttér és a listán betöltött hely (rangsor) között a korrelációs összefüggés erős ($r(100)=-0,59$, $p=0,000$), vagyis a listán előrébb sorolt iskolák CsHI indexe magasabb, ezért a multikollinearitást elkerülendő, a második modellben a rangsor helyett a családi háttér indexet szerepeltettem. Az eredményekből kiolvasható, hogy a legmagasabb átlagos családi háttérrel jellemezhető iskolákból szignifikánsan nagyobb arányban (7 százalékponttal 90% CI [0,01; 0,13]) tanulnak tovább külföldön, mint azokból az iskolákból, ahol a családi háttér index alacsonyabb.

Összefoglalás és diszkusszió

Ez az első olyan hazai kutatás, ami a középiskoláktól gyűjtött adatok alapján becsli a külföldi továbbtanulási arányokat. Az eredmények szerint, a legjobb száz magyarországi gimnáziumba járó, felsőoktatásban továbbtanuló diák 8,6 százaléka (965 fő) jelentkezett vagy tanult tovább külföldi egyetemen. Jelentős és statisztikai értelemben is szignifikáns különbségek mutathatók ki az iskola földrajzi elhelyezkedése, a fenntartó típusa, valamint az iskolákba járó diákok családi háttere szerint.

Ezek az eredmények azt mutatják, hogy a külföldi egyetemeken való továbbtanuláshoz való hozzáférésben nagyon jelentős társadalmi különbségek vannak. A top 100 középiskolán belül is a magasabb státuszú családok gyerekei által látogatott iskolákból, Pest megyéből, valamint a magasabb státuszú családok által preferált alapítványi iskolákból nagyobb eséllyel mennek a diákok külföldre tanulni. Továbbá, az egyházi iskolákhoz képest szignifikánsan nagyobb arányban mennek/jelentkeznek az állami középiskolákból is külföldi egyetemre.

Érdekes, hogy az iskola fenntartója szerint milyen jelentős különbségeket találtunk. A különbségek részben a családi háttér összetételének különbségeiből, vagy az intézmények működéséből eredhetnek. Elképzelhető, hogy a gyermeküket egyházi iskolába járató családok valamilyen érték vagy ideológiai megfontolásból nem támogatják a külföldi továbbtanulást, de elképzelhető az is, hogy egyszerűen nem szerepel ezen családok lehetséges alternatíva halmazában a külföldi egyetem választása. Az eltérések természetesen adódhatnak az intézmények működésének különbségeiből is. Elképzelhető ugyanis, hogy azokban az iskolákban, amelyekre jellemző a szülők és az iskola vezetése közötti szoros kapcsolattartás, kooperáció, a családok és a diákok személyes igényei jobban megjelennek az iskola által kínált programokban. Tehát például, ha a diákok keresik a külföldi továbbtanulási lehetőségeket, akkor az iskola erre az igényre reagálva, segíti a tájékozódást és a felkészülést a felvételekre. A külföldi továbbtanulást elősegítheti a sikeres alumni diákok példája, tapasztalataik, és akár segítséget nyújthatnak az éppen felvételizőknek. Nyíró (2015) ehhez hasonlóan működő mechanizmust feltételez a továbbtanulással kapcsolatban⁸.

Természetesen a diákok elvándorlása nem áll meg középiskolai érettségi után. Az Aktív Fiatalok kutatás 2024-es adatai szerint az egyetemre járó hallgatók közel egynegyede tervezi hogy külföldön folytatja felsőfokú tanulmányait (Szabó és Oross 2024). Arról, hogy milyen pozitív és negatív következményei lehetnek a diákok elvándorlásának konkrét kutatások hiányában csupán elmélkedni lehet, és a jövőbeli kutatások számára néhány kérdést megfogalmazni.

A korábbi kutatások alapján feltételezhető, hogy a külföldön továbbtanuló diákok jó felkészültségű, motivált, jó idegen-nyelvtudással rendelkező fiatalok. Így ha egy-egy hazai egyetemi szemináriumi csoportból hiányzik mondjuk 3-5 tehetséges, motivált hallgató, az teljesen megváltoztatja a csoportdinamikát. A hallgatók más standardokhoz igazodnak, és a csoporttal szemben is más elvárásokat támaszthatnak az oktatók.

Ezt a problémát meg lehet közelíteni az oktatási rendszer felől is. Megváltoztatná-e a felsőoktatás képzési rendszerét, ha az elitszakokra (pl.: jogász, közgazdász, nemzetközi kapcsolatok) jelentkezők között megjelenne ez a 900-1000, elit középiskolákból kikerülő felvételiző? Feltételezhető, hogy azokon a szakokon, ahol nagy a verseny a bejutásért, a jelenleg bejutók közül az alacsonyabb pontszámúak kiszorulnának. Az így fel nem vettek pedig a második, harmadik helyen megjelölt szakokra kerülnének csak be.

⁸ https://gvi.hu/files/researches/428/gimi_2015_elemzesKut_fuz%2015_3_150722.pdf

A külföldi továbbtanulás egy pozitív hozadéka lehet, ha a végzést követően a hazatérő fiatalok, itthon kamatoztathatják tudásukat és a már megszerzett kapcsolatrendszerüket. Ezzel kapcsolatban felmerül a kérdés, vajon hányan keresnek a külföldi egyetemen való végzés után Magyarországon munkát? Előnyt jelent-e a munkaerőpiacon a külföldi diploma? Mi számít jobban a munkaerőpiacon, a magyarországi kapcsolatok - amivel egy külföldön végzett valószínűleg nem rendelkezik -, vagy a diploma és a megszerzett tudás?

A magyar és a nyugat-európai egyetemi képzés közötti különbségekből fakadóan a külföldön végzett hallgatók más készségekkel, tapasztalatokkal, akár más ismeretekkel is rendelkezhetnek. A hazatérők milyen tapasztalatokkal rendelkeznek az itthoni beilleszkedést illetően? Hogyan képesek a munkahelyek az eltérő szocializációjú munkaerőt összehangolni?

Ahogy tehát a megfogalmazott kérdésekből kiderül, a középiskolások elvándorlása hatással lehet a felsőoktatási rendszeren kívül, a munkaerőpiacra, vagy a jövő szellemi elitjének összetételére is. Ezek azonban további kutatásokat igényelnek.

Hivatkozott irodalom

Ercse, K., & Radó, P. (2019). A magyar közoktatásban zajló privatizáció és annak hatásai. *Iskolakultúra*, 29(7), 8–49. <https://doi.org/10.14232/ISKKULT.2019.7.8>

Hermann Z., Kertesi, G., Varga J.: A teszteredmények társadalmi egyenlőtlensége és az általános iskolai szegregáció, *Közgazdasági Szemle*, LXXI. évf., 2024. április (353—378. o.), DOI:10.18414/KSZ.2024.4.353

Lannert, J. (2018). Nem gyermeknek való vidék. A magyar oktatás és a 21. századi kihívások. *Kolosi Tamás & Tóth István György (szerk.), Társadalmi riport*, 267-285.

Neumann, E. (2019). Ha van egy kritikus tömeg. *Regio*, 27(3), 183-208.

Szabó, A., Oross, D. (2024) *A magyar egyetemisták politikai gondolkodása és integrációja 2024-ben*.

Szabó, A., Susánszky, P., Oross, D.: Előszó, in.: *Mások vagy ugyanolyanok? – A hallgatók politikai aktivitása, politikai orientációja Magyarországon (2019)*, 7-16.o. Belvedere 2019.